

P R O T O K O L

**za prevenciju, proaktivnu identifikaciju i referalno postupanje
u slučajevima trgovine djecom u općini Velika Kladuša**

Velika Kladuša, _____ 2023. godine

Prihvatajući obaveze iz Protokola UN za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom koji dopunjava Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Konvencije UN-a o pravima djeteta sa njenim fakultativnim protokolima, Konvencije Vijeća Evrope za borbu protiv trgovine ljudima, opredjeljeni i posvećeni implementaciji Strategije Evropske unije o pravima djeteta, Strategije za suprostavljavanje trgovini ljudima u BiH 2020-2023 godina i Akcionog plana Unsko-Sanskog kantona za sprovedbu Strategije za suprostavljavanje trgovine ljudima u BiH 2020-2023. godina, a u cilju unapređenja referalne saradnje nadležnih institucija u općini Velika Kladuša u borbi protiv trgovine ljudima kroz prevenciju, proaktivnu identifikaciju, podršku i zaštitu potencijalnih i žrtava trgovine ljudima, naročito žena i djece,

Sa namjerom izgradnje efikasnog lokalnog sistema za prevenciju i zaštitu djece od trgovine ljudima;

Općina Velika Kladuša
JU Centar za socijalni rad Velika Kladuša
Polijska stanica Velika Kladuša
Zdravstvena ustanova Dom zdravlja Velika Kladuša
JU Prva osnovna škola Velika Kladuša
JU OŠ „25. novembar“ Velika Kladuša
JU OŠ „Podzvizd“, Podzvid, Velika Kladuša
JU OŠ „Fadil Bilal“, Šumatci, Velika Kladuša
JU OŠ „Sead Čehić“, Orahovo, Velika Kladuša
JU OŠ „Todorovska Slapnica“ Todorski Slapinci, Velika Kladuša
JU OŠ „1. Mart“ Crvarevci, Velika Kladuša
JU OŠ „Todorovo“, Todorovo, Velika Kladuša
JU Gimnazija, Velika Kladuša
JU Prva srednja škola „Dr. Husein Džanić“, Velika Kladuša
JU II srednja škola, Velika Kladuša

u Velikoj Kladuši, _____ 2024. godine

p o t p i s u j u

PROTOKOL

za prevenciju, proaktivnu identifikaciju i referalno postupanje u slučajevima trgovine djecom u općini Velika Kladuša¹

I UVOD

Protokol za prevenciju, proaktivnu identifikaciju i referalno postupanje u slučajevima trgovine djecom u općini Velika Kladuša (u daljem tekstu: Protokol) zasniva se na međunarodnim i domaćim standardima u oblasti zaštite prava djece, uključujući pravo djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja i

¹ Protokol je kreiran u okviru Projekta “Jačanje akcije protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini” koji implementira Ured *Vijeća Evrope u Sarajevu*

eksploatacije. Protokol, također, doprinosi implementaciji preporuka međunarodnih tijela u oblasti ljudskih prava, prije svega, Komiteta UN za prava djeteta i Ekspertne grupe Vijeća Evrope za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA)² koje su Bosni i Hercegovini upućene nakon obavljenog monitoringa u pogledu ostvarivanja prava djece odnosno stanja u oblasti trgovine ljudima u našoj zemlji. Protokol je usko povezan sa Globalnim ciljevima održivog razvoja do 2030.³, posebno provedbom Cilja 16 - *Promovisati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pravdu za sve i izgradnju efikasnih, odgovornih institucija na svim nivoima* koji podrazumijeva obavezu države da *posvuda treba značajno smanjiti sve oblike nasilja i s njima povezane stope smrtnih slučajeva; okončati zloupotrebu i eksploataciju djece, trgovinu djecom i sve oblike nasilja i torture nad djecom*.

Protokol predstavlja operacionalizaciju Protokola za prevenciju i postupanje u slučajevima prosjačenja i drugih oblika eksploatacije djece u Unsko-sanskom kantonu⁴ i implementaciju mjera iz Akcionog plana Unsko-sanskog kantona za provođenje Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima 2020-2023 koja je definisana u okviru *Strateškog programa 2.5 Unaprijediti prevenciju trgovine među djecom (aktivnost 2.5.2.) kao i operacionalizaciju Protokola za prevenciju i postupanje u slučajevima prosjačenja i drugih oblika eksploatacije djece u Unsko-sanskog kantona*.

Da bi međusektorski pristup u zaštiti djece od eksploatacije dobro funkcionisao neophodno je da:

- svi učesnici imaju jasno definisane obaveze i propisane procedure postupanja;
- dobro poznaju svoju ulogu, osnovne uloge drugih aktera, kao i svoje profesionalne obaveze u odnosu na te uloge – pravila, ograničenja, načine djelovanja, a koja se odnose na prevenciju i podršku i zaštitu djece (potencijalnih) žrtava trgovine ljudima ;
- dobro poznaju načine razmjene informacija unutar svoje institucije/ustanove i između svih aktera u sistemu zaštite djece od svih oblika eksploatacije, praćene odgovarajućim pisanim dokumentima i povratnim informacijama.

Pojmovi koji se koriste u ovom Protokolu a koji imaju rodni značaj, bez obzira na to koriste li se u muškom ili ženskom rodu, obuhvataju na jednak način muški i ženski rod.

1.1. OSNOVNA NAČELA I CILJEVI

1.1.1. Osnovna načela Protokola

Protokol se zasniva na četiri osnovna principa Konvencije o pravima djeteta:

- 1. Pravo djeteta na život, opstanak i razvoj*
- 2. Najbolji interes djeteta*
- 3. Nediskriminacija*
- 4. Pravo djeteta na učešće-participacija djeteta.*

² Ekspertna grupa za suzbijanje trgovine ljudima, Pristup pravdi i efektivnim pravnim lijekovima za žrtve trgovine ljudima, Strasbourg, objavljeno 28. juna 2022. godine

³ **Ciljevi održivog razvoja (COR)** su skup ciljeva koji se odnose na budući međunarodni razvoj. Kreirala ih je organizacija Ujedinjenih naroda i promovisala pod imenom Globalni ciljevi za održivi razvoj. Zamijenili su Milenijske razvojne ciljeve koji su istekli 2015. godine. Trajat će od 2015. do 2030. godine. Sačinjava ih 17 globalnih ciljeva i 169 pridruženih potciljeva

⁴ Protokol je potpisan 19.05.2022. godine u Bihaću. Potpisnici Protokola se resoma ministarstva, gradovovi/općine u USK-a, Kantonalna uprava za inspeksijske poslove, i NVO „Žene sa Une“.

Neotuđivo pravo na život ima svako dijete, a država ima obavezu da preduzme sve potrebne mjere da osigura njegov opstanak i razvoj, što obuhvata pravo djeteta na fizički, mentalni, duhovni, moralni, psihološki i socijalni razvoj.

Najbolji interes djeteta mora biti od primarnog značaja u svim pitanjima u koja je dijete uključeno ili koja na njega utiču te da ima prednost pred interesom roditelja odnosno staratelja, ustanove ili zajednice, u situacijama kada se ovi interesi razlikuju od interesa djeteta.

Postupanja prema djeci, kao i ostvarivanje njihovih prava, osigurat će se **bez diskriminacije** po bilo kojoj osnovi poput: spola, rase, boje ili etničkog porijekla, dobi, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, socio-ekonomskog statusa, statusa roditelja, spolne orijentacije, rodnog identiteta ili drugog statusa odnosno lične karakteristike djeteta.

Učešće djeteta - participacija se osigurava tako što dijete mora biti kontinuirano i blagovremeno informisano o svojim pravima, da mu se omogući da izrazi svoje želje, stavove i mišljenje o svim pitanjima koja ga se tiču i to u svim fazama njegove zaštite, na način koji odgovara njegovom uzrastu i razumijevanju situacije. Učešće djeteta mora biti dobrovoljno, organizovano u podržavajućem okruženju i vođeno od strane educiranih stručnjaka. Prema djetetu koje učestvuje u postupku treba se odnositi s pažnjom, osjetljivošću, pravednošću i uvažavanjem tokom cijelog postupka, posebno pazeći na njegovu ličnu situaciju, dobrobit i specifične potrebe, s punim uvažavanjem njegovog fizičkog i psihičkog integriteta (Smjernice Odbora ministara VE o pravosuđu prilagođenom djeci, 2011.).

1.1.2. Ciljevi Protokola

Opšti cilj Protokola je unapređenje dobrobiti djece u općini Velika Kladuša preveniranjem okolnosti i situacija koje mogu dovesti dijete u rizik od trgovine ljudima, te osigurati funkcionalan, efikasan, multisektoralan i multidisciplinarni referalni mehanizam koji će obezbijediti djetetu žrtvi trgovine ljudima sveobuhvatnu i adekvatnu zaštitu, rehabilitaciju i reintegraciju.

Specifični ciljevi Protokola su:

- **razviti i provoditi preventivne programe** kojima se osigurava sigurno i poticajno okruženje za život svakog djeteta, a naročito djece u riziku od svih oblika eksploatacije
- **informisati i educirati** stručnjake koji rade s djecom i za djecu, kao i širu javnost, uključujući i djecu i njihove roditelje odnosno staratelje i osobe koje o njima brinu, o fenomenu trgovine ljudima, te kako postupati u slučajevima sumnje da je dijete žrtva nekog od oblika eksploatacije ili to može postati
- uspostaviti **formalizovanu saradnje** među stručnjacima iz relevantnih sektora radi zaštite djece žrtava trgovine ljudima
- prikupiti **statističke podatke i voditi evidencije** o slučajevima svih oblika eksploatacije djece u općini Velika Kladuša
- redovno **izvještavati Općinskog vijeća Velika Kladuša** o stanju trgovine ljudima u ovoj lokalnoj zajednici i primjeni Protokola.

1.2. OSNOVNI POJMOVI

Dijete je osoba koja nije navršila 18 godina života.⁵

Eksploatacija predstavlja minimum iskorištavanja drugih putem prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prinudnog rada ili pružanja usluga, prinudnog prosjačenja, prinudnog braka, ropstva ili postupaka sličnim ropstvu, služenja pod prinudom ili uklanjanja organa.

⁵UN Konvencija o pravima djeteta, član 1.

Seksualna eksploatacija djeteta Seksualna eksploatacija djece je oblik seksualnog zlostavljanja djece u kojem osoba(e), bilo koje dobi, iskorištava neravnotežu moći kako bi prisilila ili navela dijete na seksualnu aktivnost u zamjenu za nešto što je dijete dobilo i/ili oni vršenje ili omogućavanje zlostavljanja.

Koristan dječiji rad je rad koji obavlja dijete a koji ne ugrožava njegovo zdravlje ili čiji razvoj ne ometa njegovo obrazovanje. Takav rad obuhvata aktivnosti pomoći roditeljima u domaćinstvu, pomoć u porodičnom poslu ili zarađivanje džeparca radnim aktivnostima izvan vremena koje se provodi u školi ili tokom školskog raspusta. Pri obavljanju radnih aktivnosti djetetu treba da bude osiguran adekvatan nadzor roditelja ili druge odgovorne odrasle osobe, u skladu s njegovim uzrastom. Ovakav rad djece je koristan i poželjan, pomaže razvoju i sticanju kompetencija i ispoljavanju interesa djece, pruža im mogućnost za razvoj vještina i sticanje iskustva, doprinosi dobrobiti njih samih i njihovih porodica, povećava vidljivost i položaj djece kao kompetentnih aktera u društvu. Dijete s navršених 15 godina može zasnovati radni odnos, a prije i nakon tog uzrasta može se angažovati i u drugim raznovrsnim radnim aktivnostima koje nisu štetne po zdravlje, fizički, emocionalni, socijalni i moralni razvoj djeteta i ne ometaju njegovo obrazovanje.

Prosjačenje djece podrazumijeva aktivno ili pasivno učešće djece u aktivnostima prosjačenja, u pratnji roditelja ili druge odrasle osobe, sa drugom djecom ili bez pratnje. Prosjačenje predstavlja niz aktivnosti kojima osoba traži novac **ili druge vrijednosti** od nepoznate osobe, na osnovu svog socijalnog statusa ili u potrazi za humanitarnim donacijama pozivajući se na zdravstvene, vjerske ili druge socijalne razloge. **Osobe koje prosjače mogu prodavati predmete manje vrijednosti zauzvrat tražeći novac čiji iznos nije utemeljen vrijednošću predmeta koji se prodaje.**⁶

Štetan dječiji rad je rad koji škodi blagostanju djeteta i ometa njegovo obrazovanje, razvoj i budućnost. To je rad, koji svojom prirodom i/ili načinom na koji se obavlja, nanosi štetu, zloupotrebljava i eksploatiše djecu ili lišava djecu obrazovanja (onemogućava ih da pohađaju školu, ili ih obavezuju da napuste školu prije vremena, odnosno prisiljava djecu da se obrazuju u izuzetno teškim uslovima).

Prisilni dječiji rad je svaki rad koji se od djeteta zahtijeva pod prijetnjom bilo kakve kazne, bilo da je prisila primijenjena prema djetetu ili prema njegovim roditeljima odnosno starateljima, ili je u pitanju rad djeteta koji je posljedica toga što su njegovi roditelji odnosno staratelji uključeni u prisilan rad.

Trgovina ljudima označava vrbovanje, navođenje, prevoz, predaju, skrivanje ili primanje djeteta u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, prisilnim prosjačenjem, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili kakvim drugim iskorištavanjem.⁷ Na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je dijete koje je žrtva trgovine ljudima pristalo na iskorištavanje kao i da li je upotrijebljeno određeno sredstvo prisile.

Žrtva trgovine ljudima je svako fizičko lice koje je premješteno, vrbovano, sakriveno ili primljeno unutar zemlje ili izvan granica zemlje, uz upotrebu prijetnji, sile, prevare, prisile ili drugih nezakonitih načina, u svrhu eksploatacije.

Djeca koja su izložena prosjačenju i drugim oblicima eksploatacije su **uvijek žrtve** određenih oblika nasilja, zloupotrebe i zanemarivanja brige roditelja, staratelja ili trećih osoba kojima su povjerena.⁸ Prosjačenje i eksploatacija djece ima za **posljedicu narušavanje fizičkog ili psihičkog zdravlja djeteta**, ugrožavanje prava na obrazovanje te moralnog, socijalnog i emocionalnog razvoja djeteta.

⁶Definicija Međunarodne organizacije rada 2004. godine

⁷Krivični zakon Federacije BiH, član 210a.

⁸Porodični zakona FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 35/05), član 127.: „Dijete u porodici ima pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zlostavljanja i zanemarivanja.“

II PREVENCIJA TRGOVINE DJECOM

Potpisnici Protokola se obavezuju da u okviru svojih nadležnosti djeluju proaktivno i poduzimaju odgovarajuće preventivne aktivnosti radi trgovine djecom. Preventivni programi treba da budu multisektoralni i interdisciplinarni, da doprinose očuvanju poticajnog okruženja za život i razvoj svakog djeteta.

Preventivni programi treba da budu usmjereni prema:

- **djeci**, radi podizanja njihove svijesti o rizicima i oblicima trgovine ljudima, i razvijanju vještina i sposobnosti koje su im potrebne za rano prepoznavanje, način prijavljivanja i zaštitu od svih oblika eksploatacije
- **roditeljima/starateljima** djece, o njihovim pravima, obavezama i odgovornostima u pogledu pravilnog odrastanja djeteta i njihove zaštite od svih oblika eksploatacije
- **profesionalcima u obrazovnom, zdravstvenom i socijalnom sektoru** (prosvjetni i drugi stručni radnici, medicinsko osoblje, osoblje u ustanovama socijalne zaštite)
- **općoj javnosti** u pogledu rizika i posljedica trgovine djece i odgovornosti svakog pojedinca u sprečavanju i prijavljivanju svih oblika eksploatacije djece.

III REFERALNO POSTUPANJE NADLEŽNIH TIJELA U SLUČAJU TRGOVINE DJECE

U slučajevima prosjačenja trgovine djecom sva nadležna tijela u općini Velika Kladuša postupat će hitno.

3.1. OPĆINA VELIKA KLADUŠA

U cilju prevencije i suzbijanja trgovine djecom na području općine, Općina Velika Kladuša će:

1. U okviru svojih nadležnosti nastaviti brigu o socijalno ugroženoj djeci i njihovim porodicama koja uključuje i stvaranja normativnih okvira i finansijskih sredstava za otklanjanje rizika za da postanu žrtve trgovine ljudima: obavezno zdravstveno osiguranje lica u stanju socijalne potrebe a koja to pravo ne mogu ostvariti po drugom osnovu, za jednokratne novčane pomoći za socijalno ugrožene porodice sa djecom, projekte i programe nevladinih organizacija koje su usmjerene na prevenciju i suzbijanje eksploatacije djece, kao i za podršku i pomoć djeci žrtvama.
2. Formirati lokalni multisektoralni Mobilni tim za proaktivnu identifikaciju djece potencijalnih žrtava trgovine ljudima, čijim radom će koordinirati Centar za socijalni rad Velika Kladuša.

3.2. ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE

Obaveza je svih odgojno-obrazovnih ustanova da implementiraju postojeće preventivne i intervencijske programe zaštite djece od svih oblika eksploatacije te, prema potrebi, razvijati nove u saradnji s vladinim i nevladinim sektorom.

Nastavno osoblje i stručni saradnici u odgojno-obrazovnim ustanovama dužni su upoznati se s međunarodnim standardima i odredbama pozitivnih propisa kojima se unapređuju prava učenika, uključujući i pravo na zaštitu od svih oblika eksploatacije.

3.2.1. *Aktivnosti odgojno-obrazovne ustanove u prevenciji trgovine djecom*

- Odgojno-obrazovna ustanova će iz reda stručnih uposlenika imenovati **Koordinatora za prevenciju i suzbijanje trgovine djecom** (u daljem tekstu: Koordinator).

- U Godišnjem planu i programu rada odgojno-obrazovna ustanova (osnovne i srednje škole) planira najmanje dvije **preventivne aktivnosti** tokom jedne školske godine, na temu fenomenologije, oblika i mehanizama zaštite od trgovine djecom, u kojoj učestvuje nastavno i stručno osoblje i učenici odgojno-obrazovne ustanove. Preventivne aktivnosti sa učenicima u osnovnim i srednjim školama organizuju se na časovima odjeljske zajednice i prilagođene su uzrastu i razvojnim mogućnostima djece/učenika. Uposlenici odgojno-obrazovne ustanove imaju obavezu upoznati se sa osnovnim indikatorima za prepoznavanje djece koja su (potencijalne) žrtve različitih oblika eksploatacije i referalnim sistemom podrške i zaštite.

- U slučajevima **nenajavljenog i neopravdanog izostanka** sa redovne nastave dužem od **tri** nastavna dana uzastopno, razredni nastavnik po isteku tog perioda, prvog narednog dana kontaktira roditelje/staratelje učenika. Ako je nemoguće ostvariti kontakt sa roditeljima/starateljima učenika, ili se roditelji/staratelji u roku od jednog radnog dana od dana zaprimljenog poziva ne odazovu istom, a učenik i dalje izostaje sa nastave, ili postoji sumnja u vjerodostojnost informacija dobijenih od strane roditelja/staratelja u vezi sa razlozima izostanka učenika sa nastave, razrednik je dužan o tome odmah obavijestiti Koordinatora u školi, koji bez odlaganja o tome upoznaje direktora škole. Direktor škole **bez odlaganja**, pisanim putem, o tome **obavještava Centar za socijalni rad Velika Kladuša**. U slučajevima neopravdanog odsustva učenika sa nastave u trajanju od pet nastavnih dana uzastopno, škola je po isteku tog perioda, prvog narednog dana, dužna obavijestiti i Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK (u daljem tekstu: Ministarstvo). Prikupljanje relevantnih podataka i drugih informacija, njihova razmjena, te način postupanja u situacijama kada postoji sumnja ili saznanje da je dijete u riziku od napuštanja obrazovanja i/ili je napustilo redovno obrazovanje, način saradnje između škole, Centra i Ministarstva se obavlja u skladu sa odredbama Protokola o postupanju u slučaju napuštanja i nepohađanja nastave u Unsko-sanskom kantonu.⁹

- Odgojno-obrazovne ustanove će na vidljivo mjesto u prostorijama škole osigurati informacije (plakati) trgovini ljudima, načinu prijavljivanja kao i servisima podrške i zaštite.

3.2.2. *Postupanje po saznanju za potencijalnu trgovinu djecom*

Odgojno-obrazovne ustanove su dužne proaktivno djelovati na identifikaciji učenika (potencijalnih) žrtava eksploatacije te pružiti zaštitu, pomoć i podršku učenicima koje su (potencijalne) žrtve, i to na sljedeći način:

- Po prijavi ili na osnovu saznanja (neposrednog ili posredno) da postoje indicije da je učenik potencijalno izložen određenim oblicima eksploatacije, uposlenik odgojno-obrazovne ustanove bez odlaganja obavještava Koordinatora, koji vrši procjenu stanja i shodno tome:
 - obavlja **povjerljiv razgovor sa djetetom** u prisustvu roditelja/staratelja djeteta, ukoliko to nije suprotno interesima djeteta, u cilju provjere indicija
 - **obavlja konsultacije** s centrom za socijalni rad (koji je obavezan da obavijesti nadležnu policiju i tužilaštvo), kao i sa službom lokalne zdravstvene ustanove.

⁹ „Službeni glasnik USK“ broj: 30/19

Konsultacije se obavljaju s ciljem da se razjasne okolnosti i utvrde činjenice. Prilikom konsultacija unutar i van škole obavezno je poštovati princip povjerljivosti i princip zaštite najboljeg interesa djeteta. Konsultacije su važne usljed potrebe da se: na pravi način analiziraju činjenice i razjasne okolnosti; sačini optimalniji plan zaštite; izbjegne konfuzija i spriječe nekoordinirane akcije koje mogu dovesti do sekundarne traumatizacije djeteta.

Ako se tokom obavljenog razgovora sa učenicom ili neposrednim prepoznavanjem spoljašnjih znakova (povreda na djetetu) ili specifičnog ponašanja djeteta i porodice posumnja da je dijete žrtva trgovine, direktor odgojne-obrazovne ustanove će slučaj prijaviti policiji i nadležnom Centru za socijalni rad.

- Razgovor sa učenicom obavlja se naročito obazrivo, na način saglasan etici i metodama struke, u prostoriji koja će osigurati privatnost i diskreciju, . Važno je da dijete shvati da je njegova sigurnost primarna, te da se ostale službe uključuju kako bi pružile sigurnost i odgovarajuću zaštitu. Važno je uvjeriti dijete da se sve što ono govori shvata ozbiljno i da na taj način pomaže sebi. Tokom razgovora učenik će se upoznati sa mjerama koje će odgojno-obrazovna ustanova poduzeti u cilju njegove zaštite i pružanje podrške.

- Kada uposlenik odgojno-obrazovne ustanove uoči povrede na učeniku ili je učeniku vidno narušeno zdravstveno stanje u mjeri koja zahtijeva **hitnu medicinsku intervenciju ili pregled**, a postoji sumnja da je to nastalo kao posljedica njegove izloženosti eksploataciji, ili se prema okolnostima slučaja može pretpostaviti da su takve intervencije ili pregled potrebni, uposlenik odgojno-obrazovne ustanove odmah obavještava dežurnog nastavnika i/ili poziva službu hitne pomoći i/ili na najbrži mogući način koji ne šteti zdravlju učenika odvodi **ili osigurava odvođenje djeteta liječniku od strane uposlenika odgojno-obrazovne ustanove**, zatim sačeka ljekarsku preporuku o daljem postupanju te dolazak roditelja odnosno staratelja učenika u zdravstvenu ustanovu odnosno, stručnog radnika Centra za socijalni rad ukoliko postoji sumnja da su roditelji odnosno staratelji počinili ili su na bilo koji način doprinijeli da učenik trpi nasilje. O poduzetim radnjama u vezi zdravstvenog zbrinjavanja učenika uposlenik odgojno-obrazovne ustanove sačinjava službenu zabilješku o događaju te dostavlja Koordinatora a istu prosljeđuje direktoru odgojno-obrazovne ustanove. Službena zabilješka sadrži podatke o identitetu učenika, vrstama povrede i poduzetim mjerama. Cjelovitu informaciju o zdravstvenom zbrinjavanju djeteta/učenika direktor odgojno-obrazovne ustanova dostavlja Centru za socijalni rad i Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona.

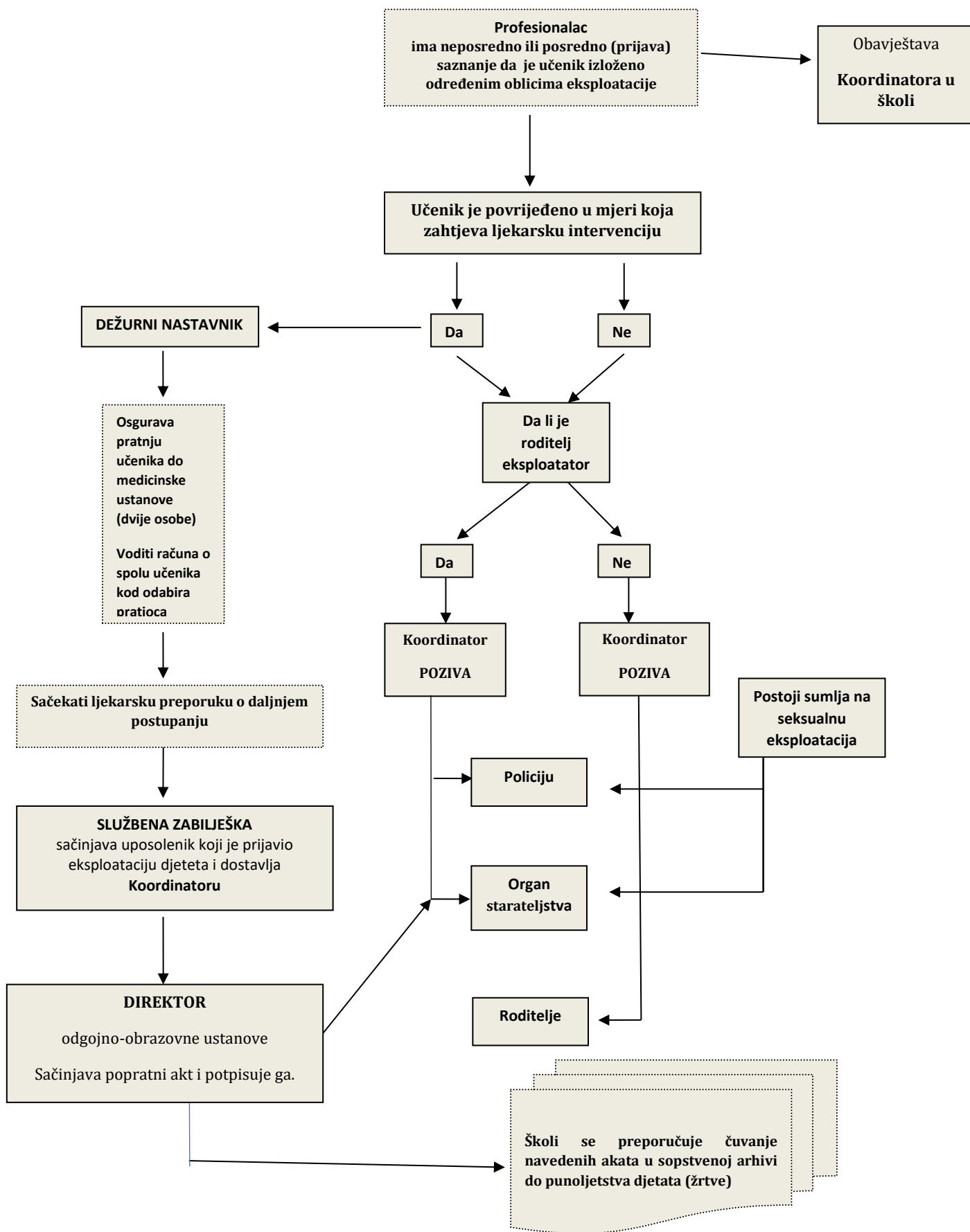
- U konsultaciji sa službama socijalne i zdravstvene zaštite odgojno-obrazovna ustanova je dužna razviti za učenika (potencijalnu) žrtvu eksploatacije Plan podrške koji sadrži: psihosocijalnu podršku kao i mjere poboljšanja odgojno-obrazovnog postignuća (dopunska nastava, individualan rad i sL). Realizaciju Plana podrške učenika prati Koordinator;

- Učenicima osnovnog obrazovanja, (potencijalnim) žrtvama trgovine ljudima, koji su zbog izloženosti eksploataciji i/ili boravku u sigirnoj kući propustili određeno nastavno gradivo i/ili postižu slabiji uspjeh u školi, odgojno-obrazovna ustanova će osigurati **dodatnu podršku** u savladavanju školskog gradiva koja je, zbog specifičnih okolnosti i potreba ove djece, bazirana na individualnom programu nadoknađivanja zaostataka u učenju. Djeci koji zbog prosjačenja i drugih oblika eksploatacije nisu bili uključeni u obrazovni proces ili su ga prekinuli, osnovna škola (koja teritorijalno gravitira prebivalištu djeteta/učenika) organizuje instruktivnu nastavu i polaganje razrednog ispita po ubrzanom nastavnom planu i programu radi **sustizanja propuštenih razreda**, i o tome obavještava Centar. U specifičnim situacijama, a na zahtjev Centra, javne ustanove za srednje obrazovanje u općini Ključ mogu organizovati instruktivnu nastavu i vanredno polaganje razreda za učenike koji su žrtve svih oblika eksploatacije, u skladu sa važećim Zakonom o srednjem obrazovanju i odgoju.

- O prijavi eksploatacije učenika, o preduzetim aktivnostima, razgovorima, izjavama i svojim zapažanjim, direktor odgojno-obrazovne ustanove će sačiniti službenu zabilješku koju će dostaviti Centru za socijalni rad, nadležnoj policijskoj upravi i kantonalnom Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta. **Službena zabilješka** o prijavi i poduzetim mjerama u vezi sa eksploatacijom učenika se čuva u skladu sa zakonom.

- Na zahtjev tužilaštva i policije, odgojno-obrazovna ustanova dostavlja svu raspoloživu dokumentaciju koja se odnosi na razrješenje i dokazivanje konkretnog slučaja eksploatacije učenika.

HODOGRAM 1: ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE

3.3. POLICIJA

Policija ima značajnu ulogu u prevenciji, suzbijanju i zaštiti djece od prosjačenja i drugih oblika eksploatacije. Na osnovu zakonskih ovlaštenja predviđenih Krivičnim zakonom FBiH, Zakonom o krivičnom postupku FBiH, Zakonom o prekršajima FBiH, Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Zakonom o policijskim službenicima Unsko-sanskog kantona, kao i drugim zakonskim i podzakonskim aktima koji između ostalog regulišu i problematiku prosjačenja i drugih oblika eksploatacije djece, policija je obavezna preduzeti sve neophodne mjere i radnje u cilju zaštite djeteta žrtve nasilja, omogućiti mu pristup medicinskoj i drugim oblicima pomoći, te preduzeti uviđajne i druge mjere i radnje u cilju zaštite žrtve, dokumentovanja slučaja i prosljeđivanja informacije nadležnom tužilaštvu ukoliko ima elemenata krivičnog djela (naročito: trgovine ljudima, zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika, teška tjelesna povreda djeteta ili maloljetnika i sl.), koordinacije aktivnosti sa Centrom za socijalni rad, zdravstvenim ustanovama i sa ovlaštenim sigurnim kućama¹⁰ u Bosni i Hercegovini za zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima.

U cilju **prevencije** trgovine djecom policija:

- redovno obilazi lokacije na području općine Velika Kladuša koje su interesantne za prosjačenje i eksploataciju djece
- u saradnji sa potpisnicama ovog Protokola planira, organizuje i sprovodi javne kampanje, javne diskusije i edukacije učenika i roditelja u odgojno-obrazovnim ustanovama u pogledu rizika, posljedica eksploatacije djece te postojećim mehanizmima zaštite
- redovno učestvuje na edukacijama na temu proaktivne identifikacije i postupanja u slučajevima svih oblika trgovine djece.

3.3.1. Postupanje po prijavi/saznanja

Prijava sumnje na određeni oblik eksploatacije djece podnosi se policiji, na **broj telefona 122** ili **neposredno**, dolaskom u policijsku stanicu. Podnosilac prijave može ostati **anoniman**.

Policija je dužna prilikom zaprimanja prijave prikupiti što više **relevantnih podataka** koji se odnose na:

- a) lokaciju, odnosno adresu na kojoj je dijete eksploatisano;
- b) identitet djeteta;
- c) opisne karakteristike djeteta: spol, starost, izgled, opis odjeće i obuće i dr. karakteristike i specifičnosti koje mogu pomoći za lakše prepoznavanje djeteta;
- d) aktivnosti i okolnosti u kojima je dijete primijećeno;
- e) da li je dijete pod nadzorom odrasle osobe i ukoliko jeste kako izgleda odrasla osoba, kako se ponaša odnosno, kakve aktivnosti ona obavlja;
- f) druge okolnosti koje mogu biti od značaja za dalju procjenu ugroženosti djeteta.

Kada slučaj sumnje na eksploataciju djece **prijavljuje službena osoba** iz sistema zaštite djece (zdravstveni radnik, socijalni radnik, policijski službenik, nastavnik ili stručni radnik i sl.), putem telefonskog poziva, policijski službenik će, u skladu sa članom 230. ZKP FBiH, zaprimiti prijavu, te sačiniti službenu zabilješku o prijemu usmene prijave.

Po evidentiranju prijave policija odmah, bez odgađanja, o zaprimljenoj prijavi obavještava Centar za socijalni rad, odnosno dežurnog stručnog radnika (ukoliko je prijava zaprimljena izvan radnog

¹⁰ Ministarstvo sigurnosti BiH je u 2023. godini potpisalo protokol za smještaj žrtava trgovine ljudima sa 4 (četiri) sigurnih kuća u BiH: MFS Emmaus (Doboj Istok), Žene sa Une (Bihać), Lara (Bijeljina), Budućnost (Modriča).

vremena Centra) i na mjesto događaja, prema procjeni rukovodioca smjene, upućuje **dva policijska službenika**, ako je moguće, različitog spola.

Ukoliko se iz prijave može zaključiti da postoje elementi krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužnosti (trgovina ljudima ili druga srodna krivična djela učinjena na štetu djeteta), policija će odmah poduzeti mjere iz svoje nadležnosti.

Dolaskom na mjesto događaja policijski službenik **asistira socijalnom radniku** Centra za socijalni rad u preduzimanju mjera za zbrinjavanje i zaštitu djeteta, što uključuje pratnju do prve zdravstvene ustanove, a zatim do adekvatnog smještaja djeteta po odluci Centra za socijalni rad i/ili tužioca ukoliko postoje sumnja da se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima. Ukoliko je dijete zatečeno sa osobom za koje se može pretpostaviti da je punoljetna, policijski službenik će, u skladu sa Zakonom o policijskim službenicima Unsko-sanskog kantona, izvršiti provjeru odnosno, utvrditi identitet punoljetnog lica i sa njom posebno obaviti razgovor, kako bi utvrdio sljedeće:

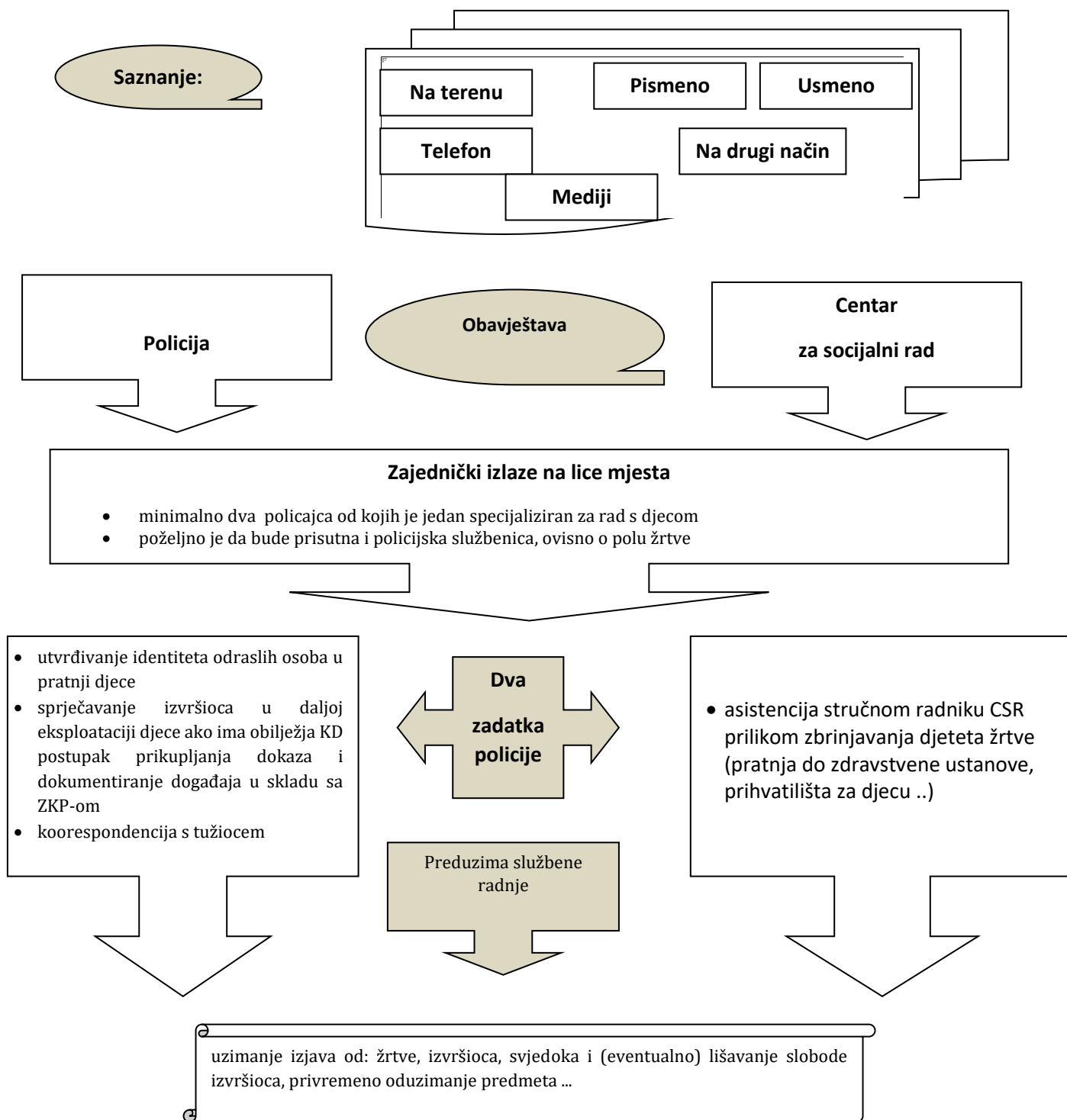
- a) prebivalište ili boravište odrasle osobe koja je u pratnji djeteta
- b) pravni status odrasle osobe (državljanstvo, boravišna dozvola i dr.)
- a) odnos odrasle osobe s djetetom (ili drugom uključenom djecom)
- b) da li ima pokazatelja da odrasla osoba u pratnji djeteta iskorištava dijete/cu za vršenje krivičnih djela ili prekršaja
- c) da li postoje pokazatelji da je odrasla osoba pod kontrolom druge/ih odraslih osoba/eksploatora ili je žrtva krivičnog djela ili prekršaja.

3.3.2. Postupanje po neposrednom saznanju i opažanju

Ukoliko policijski službenik tokom redovnog obilaska terena **neposredno uoči djetete** koje prosjači ili se na drugi način eksploatiše, bez odlaganja je dužan obavijestiti Centar za socijalni rad, sačekati dolazak uposlenika ove ustanove, a ako uoči da je dijete povrijeđeno ili je u lošem zdravstvenom stanju, koje zahtjeva hitnu medicinsku intervenciju, odmah obavještava i službu hitne pomoći. Ukoliko postoji rizik da će dijete napustiti mjesto događaja, policijski službenik pokušat će ostvariti neposredan kontakt s djetetom kako bi ga zadržao do dolaska uposlenika Centra za socijalni rad odnosno, službe hitne pomoći. Prilikom prvog kontakta s djetetom, policijski službenik nastojat će uspostaviti odnos povjerenja. U razgovoru prilagođenom uzrastu i psihofizičkim sposobnostima djeteta, zasnovanom na uvažavanju djetetove ličnosti, policijski službenik će se predstaviti, objasniti djetetu razloge za obavljanje razgovora i koje radnje će poduzeti nakon obavljenog razgovora radi njegove adekvatne zaštite. Posebno se prikupljaju i evidentiraju podaci o: mjestu na kojem je dijete zatečeno u eksploataciji; uzrastu i psihofizičkom stanju djeteta (fizičke povrede, emocionalne reakcije: uplašenost, ljutnja, uplakanost, ravnodušnost ili agresivnost i sl.), ponašanju djeteta, stanju njegove odjevenosti (npr. oskudno odjeveno, boso, odjeća neprimjerena vremenskim uslovima ili uzrastu i sl.) i druge karakteristike koje mogu ukazati na higijensku i dr. oblike zapuštenosti djeteta, pokazatelje da je dijete pod kontrolom treće osobe ili žrtva eksploatacije, da li je dijete nađeno u prisustvu druge djece i odraslih, te druge okolnosti koje mogu biti od značaja za dalji postupak.

O svim poduzetim mjerama i radnjama policijski službenik sačinit će **službenu zabilješku**. U slučaju smještaja djeteta (potencijalne) žrtve u sigurnu kuću ili drugi institucionalni odnosno alternativni oblik smještaja, policijski službenik će štititi **tajnost podataka**, što podrazumijeva i neodavanje lokacije gdje je dijete žrtva zbrinuto.

HODOGRAM 2: POLICIJA

3.4. CENTAR ZA SOCIJALNI RAD VELIKA KLADUŠA

U svojstvu organa starateljstva Centar za socijalni rad je obavezan raditi na unapređenju sveobuhvatne zaštite djece od svih oblika eksploatacije, prevenciji nasilja nad djetetom i zaštiti prava i dobrobiti djece koja su izložena zanemarivanju, zloupotrebi i svim oblicima eksploatacije.

U skladu sa svojim nadležnostima Centar za socijalni rad obezbjeđuje 24-satnu dostupnost stručnih radnika. Centar za socijalni rad je obavezan da listu dežurnih stručnih radnika (dežurstva poslije radnog vremena, vikendom i praznicima), sa njihovim ličnim kontakt podacima, redovno dostavlja Policijskoj stanici Velika Kladuša.

3.4.1. Preventivne aktivnosti

Sa namjerom *preveniranja prosjačenja i drugih oblika eksploatacije djece*, Centar za socijalni rad će:

- po prijavi odgojno-obrazovne ustanove u vezi s nenajavljenim odnosno neopravdanim izostankom učenika s nastave izaći na teren i provjeriti stvarne razloge nepohađanja obrazovnog sistema od strane djeteta. Ukoliko stručni radnik ocijeni da postoje elementi koji ukazuju na zanemarivanje brige o djetetu na način da se dijete izlaže prosjačenju ili drugim oblicima radne eksploatacije, obavlja razgovor s roditeljima/starateljima, nalaže im da dijete odmah vrate u obrazovni proces i prekinu sa iskorištavanjem djeteta, upozna je ih s mjerama koje će poduzeti prema njima te izriče mjeru pojačanog nadzora nad ostvarivanjem roditeljskog staranja. Ukoliko roditelji/staratelji nastave dijete izlagati prosjačenju i drugim oblicima eksploatacije, ili ako se radi o prisilnom prosjačenju ili prisilnom radu djeteta od strane roditelja/staratelja, Centar za socijalni rad je dužan bez odlaganja obavijestiti policiju i prijaviti roditelje/staratelja za zanemarivanje i/ili zloupotrebu i/ili eksploataciju djeteta te poduzeti mjere zaštite djeteta od dalje eksploatacije.

- u saradnji sa potpisnicama ovog Protokola i drugim vladinim i nevladinim organizacija organizovati edukacije za djecu i profesionalce, stručne rasprave i javne diskusije u vezi prevencije i zaštite djece koja su izložena različitim oblicima eksploatacije, te javne kampanje u cilju podizanja javne svijesti o fenomenologiji i oblicima trgovine ljudima, kao i promocije referalnog hodograma postupanja za podršku i zaštitu (potencijalnih) djece žrtava trgovine ljudima, u skladu sa ovim Protokolom.

3.4.2. Postupanje u slučaju saznanja za eksploataciju djece

U slučaju eksploatacije djeteta, Centar za socijalni rad interveniše:

- a) kada **neposredno**, prilikom terenskog rada i obilaska porodice uoči da postoje elementi koji ukazuju da je dijete izloženo eksploataciji;
- b) **po prijavi** drugih tijela i ustanova, samog djeteta, građana ili saznanjem putem medija.

3.4.2.1. Neposredno saznanje o eksploataciji djeteta

Ukoliko Centar za socijalni rad prilikom neposrednog terenskog rada i/ili obilaska porodice uoči da postoje elementi koji ukazuju na sumnju da je dijete izloženo eksploataciji, dužan je uraditi socijalnu anamnezu porodice, procijeniti nivo ugroženosti djeteta u porodici i na temelju toga poduzeti sljedeće mjere:

1. Roditeljima/starateljima koji ne potiču, ne navode, ne posreduju ili ne eksploatišu dijete:

a) upozoriti roditelja/staratelja na propuste u vršenju roditeljskog prava, pružiti uslugu savjetovanja i podrške ili uputiti roditelje/staratelje kod drugog odgovarajućeg pružatelja usluge u vezi sa ispunjavanjem roditeljskih obaveza i odgovornosti te jačati njihove roditeljske kompetencije

d) uključiti porodicu u sistem socijalne zaštite te pružiti pomoć u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i ličnih prilika i odnosa

e) informisati roditelje odnosno staratelje i posredovati u ostvarivanju prava i pomoći kod drugih subjekata, jedinice lokalne samouprave, humanitarnih i vjerskih organizacija i udruženja.

2. Roditeljima/starateljima koji potiču i zloupotrebljavaju djecu za prosjačenje i druge oblike eksploatacije:

a) izriče odgovarajuću mjeru iz porodično-pravne zaštite (upozorenje na propuste o staranju djeteta¹¹, pojačan nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja¹²) te ih upozorava da će, u slučaju ponovnog izlaganja djeteta prosjačenju i drugim oblicima eksploatacije, pokrenuti vanparnični postupak za oduzimanje prava roditelju da živi s djetetom ili postupak za oduzimanja roditeljskog staranja

b) imenuje djetetu/žrtvi posebnog staratelja u slučajevima kada se procijeni da su interesi roditelja u suprotnosti s interesima djeteta i kada roditelji/staratelji zanemaruju brigu o djetetu ili ga zlostavljaju

c) u slučaju sumnje na seksualnu eksploataciju djeteta od strane roditelja odnosno staratelja ili da se dijete potiče na istu, ili stručni radnici procjene da su zbog prosjačenja i drugih oblika eksploatacije život i zdravlje djeteta ozbiljno ugroženi u porodici u kojoj živi i da postoje obilježja krivičnog djela trgovine ljudima, Centar za socijalni rad bez odlaganja izuzima dijete iz porodice (ako je potrebno osoblje Centra može zatražiti asistenciju policije), postavlja mu posebnog staratelja, zbrinjava dijete u ovlaštenu sigurnu kuću i osigurava mu pružanje odgovarajuće brige. Odluka o postavljanju staratelja djeteta, planu staranja, obimu ovlaštenja i osiguravanju smještaja djeteta trebaju biti obuhvaćene jednim aktom – rješenjem, koje se donosi u skladu sa Porodičnim zakonom FBiH. Ako okolnosti slučaja to nalažu, odluku o izmještanju djeteta iz ugrožavajuće porodice Centar za socijalni rad donosi i prije pokretanja postupka odnosno tokom postupka, a prije donošenja rješenja o imenovanju staratelja, najkasnije u roku od 24 sata od trenutka kada je Centar za socijalni rad obaviješten o potrebi neodložne intervencije radi zaštite prava i interesa djeteta. Protiv roditelja odnosno staratelja koji potiču i/ili eksploatišu djecu, Centar za socijalni rad će bez odlaganja podnijeti službenu prijavu nadležnoj policijskoj upravi odnosno tužilaštvu, a po procjeni pokrenuti i vanparnični postupak pred nadležnim sudom za oduzimanje prava roditelju da živi s djetetom odnosno za oduzimanja roditeljskog staranja.

3.4.2.2. Intervencija Centra za socijalni rad po zaprimljenoj prijavi na sumnju za trgovinu djecom

Centar za socijalni rad može zaprimiti prijavu na sumnju za trgovinu djecom, u pismenom ili usmenom obliku. Kada je prijava podnijeta pismenim putem i kada je identitet podnosioca prijave poznat Centru za socijalni rad, Centar je dužan osigurati povratnu informaciju podnosiocu prijave u roku od 7 dana od dana podnošenja prijave, koja uključuje obavještenje o poduzetim mjerama i donijetim odlukama u vezi s okolnostima i situacijom koji su izazvali zabrinutost za dijete, uz poštovanje privatnosti i povjerljivosti podataka o djetetu.

¹¹Porodični zakon FBiH, član 151.

¹²Ibid, Nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja, član 152.

stav 1.: „Ako su roditelji zanemarili staranje o zdravlju i odgoju djeteta, ili kada je roditeljima potrebna pomoć u odgoju djeteta, organ starateljstva odredit će nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja koji će trajati dok to bude u interesu djeteta a najkraće tri mjeseca.“
stav 2.: „U odluci o nadzoru organ starateljstva utvrdit će program nadzora i odrediti osobu koja će pratiti razvoj djeteta, kontrolirati postupke roditelja, podnositi periodične izvještaje organu starateljstva i poduzimati drugu mjeru u interesu djeteta. Ova osoba mora ispunjavati uvjete za staratelja.“

Prilikom zaprimanja prijave stručni radnik, u neposrednom kontaktu s podnosiocem prijave ili putem telefona, prikuplja sve relevantne podatke o:

- a) djetetu (identitet, uzrast, spol, opis odjeće i obuće i dr. karakteristike i obilježja koja mogu pomoći za lakše prepoznavanje djeteta)
- b) lokaciji, odnosno adresi na kojoj se dijete nalazi ili je posljednji put viđeno
- c) da li je ozlijeđeno ili je u riziku od ozljeđivanja
- d) da li je dijete samo ili je u pratnji odrasle osobe i ukoliko jeste, kako izgleda odrasla osoba, kako se ponaša prema djetetu odnosno, kakve aktivnosti obavlja
- e) da li postoje očigledni pokazatelji koji ukazuju na eksploataciju djeteta ili zloupotrebu djeteta
- f) druge okolnosti u kojima se dijete nalazi.

Odmah nakon zaprimljene prijave, Centar za socijalni rad obavještava policiju, zahtijeva aistenciju i zajednički izlaze na lice mjesta.

Ukoliko zaprimljeni podaci ukazuju na postojanje sumnje da je djetetu teško narušeno zdravlje ili da je ozlijeđeno, Centar za socijalni rad odmah obavještava i službu hitne pomoći.

Na licu mjesta, stručni radnik Centra za socijalni rad uspostavlja neposrednu komunikaciju s djetetom, roditeljima ili drugim osobama zatečenim s djetetom, osigurava asistenciju u fizičkoj zaštiti djetetove sigurnosti, odvodi dijete na ljekarski pregled u najbližu zdravstvenu ustanovu radi utvrđivanja zdravstvenog stanja djeteta i, ovisno od trenutnih okolnosti, poduzima sve potrebne radnje za adekvatno zbrinjavanje djeteta u institucionalni ili vaninstitucionalni smještaj, odnosno u sigurnu kuću ukoliko postoje indicije da se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima.

Centar za socijalni rad također vrši provjeru da li je sam Centar ili drugi organ u sistemu socijalne zaštite prethodno postupao i imao saznanja o konkretnom djetetu i porodici.

a) Ukoliko se dijete zatečeno u eksploataciji nalazi u pratnji odrasle osobe koja se predstavlja da je roditelj/staratelj djeteta, stručni radnik Centra za socijalni rad će:

- uz asistenciju policije ***utvrditi identitet*** roditelja odnosno staratelja. Ukoliko roditelj odnosno staratelj ne može na licu mjesta dokazati svoj identitet i odnos s djetetom, policijski službenik ***odvodi odraslu osobu*** u službene prostorije policijske uprave radi utvrđivanja njenog identiteta, a stručni radnik Centra za socijalni rad ***odvodi dijete na medicinski pregled*** u najbližu zdravstvenu ustanovu, a zatim ga ***zbrinjava adekvatan oblik smještaja*** (sigurna kuća, ustanove socijalne zaštite, dječija sela i sl.)

- ako se provjerom identiteta na mjestu događaja utvrdi da je odrasla osoba koja se nalazi u pratnji djeteta njegov roditelj odnosno staratelj, stručni radnik Centra za socijalni rad dovodi dijete i roditelja odnosno staratelja u prostorije Centra, upozorava roditelja odnosno staratelja na kršenje prava djeteta, uključujući i pravo na zaštitu od nasilja i eksploatacije, ukazuje mu na protupravnost njegovog djelovanja i krivičnu odgovornost u slučaju nastavka eksploatacije djeteta, posljedice eksploatacije po samo dijete, te mu izriče ***mjeru upozorenja na propuste i pružanje pomoći***¹³. Također, stručni radnik informiše i upućuje roditelja odnosno staratelja djeteta na ostvarivanje prava iz sistema socijalne zaštite i zaštite porodice s djecom .

- Ako dijete nema status zdravstveno osigurane osobe, stručni radnik Centra za socijalni rad bez odlaganja pokreće postupak uvođenja djeteta u pravo na obavezno zdravstveno osiguranje.

- Ukoliko stručni radnik na licu mjesta utvrdi da se radi o roditelju odnosno staratelju koji je već ranije u više navrata upozoravan od strane stručnih radnika za prosjačenje djeteta i druge oblike eksploatacije i/ili kojem su ranije izricane mjere upozorenja i osnovano je očekivati da će nastaviti sa eksploatacijom djeteta, dužan je poduzeti mjere za neodložnu zaštitu djeteta što uključuje privremeno zbrinjavanje djeteta u institucionalni/alternativni smještaj, imenovanje posebnog staratelja djetetu i pokretanje odgovornosti roditelja odnosno staratelja u okviru porodično-pravne zaštite.

¹³Porodični zakon FBiH, član 151.

- Ako se utvrdi da roditelj odnosno staratelj djeteta i/ili dijete koje je (potencijalna) žrtva eksploatacije ima prebivalište u drugoj općini/gradu, stručni radnik Centra za socijalni rad bez odlaganja obavještava Centar za socijalni rad na čijem području dijete ima prebivalište o slučaju eksploatacije djeteta i osigurava trenutnu zaštitu i sigurnost djetetu do dolaska stručnih radnika mjesno nadležnog Centra, koji zatim poduzimaju dalje radnje na zaštiti i zbrinjavanju djeteta.

b) Ukoliko je dijete zatečeno u eksploataciji bez nadzora i pratnje roditelja/staratelja ili druge odrasle osobe, stručni radnik Centra za socijalni rad će :

- bez odlaganja odvodi dijete na medicinski pregled u najbliži Dom zdravlja, **nakon čega ga zbrinjava u adekvatna institucionalni/alternativni smještaj.** Ako nalaz ljekara pokaže da je dijete preživjelo određeni oblik nasilja i da postoji sumnja da je prema djetetu počinjen određeni oblik krivičnog djela trgovine ljudima ili drugo srodno krivično djelo na štetu djeteta, stručni radnik je dužan odmah o tome upoznati policiju i dijete zbrinuti u ovlaštenu sigurnu kuću za smještaj žrtava trgovine ljudima

- odmah nakon zbrinjavanja djeteta stručni radnik obavlja razgovor s djetetom u vezi s činjenicama koje se odnose na njegov identitet, razloge, intenzitet i kontinuitet izloženosti djeteta eksploataciji i drugim oblicima nasilja nad djetetom. Ako dijete odbije da razgovara ili njegovo ponašanje ukazuje na činjenicu da još uvijek nije spremno na to, razgovor s djetetom se odgođa izvjesno vrijeme, o čemu odlučuje postupajući stručni radnik (voditelj slučaja);

- uspostavlja kontakt s roditeljima odnosno starateljem djeteta, upoznaje ga o poduzetim mjerama i radnjama koje će u daljem postupku poduzeti Centar za socijalni rad, a koje su važne za dobrobit djeteta. Ako dijete ima prebivalište na teritoriji druge općine/građa, Centar za socijalni rad o poduzetim mjerama zaštite djeteta bez odlaganja informiše mjesni nadležni Centar za socijalni rad

- roditelja odnosno staratelja djeteta koji nije poticao i eksploatisao dijete upućuje na ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć, odgovarajuće savjetovalište i podršku u programskim aktivnostima nevladinih organizacija

Stručni radnik Centra za socijalni rad obavezan je da se prilikom zbrinjavanja djeteta (potencijalne) žrtve u institucionalni/alternativni smještaj odnosno sigurnu kuću, pridržava svih propisanih procedura i pravila za smještaj djeteta u ovu ustanovu. Nakon zbrinjavanja djeteta, voditelj slučaja u Centru za socijalni rad, u koordinaciji sa uposlenicima ustanove gdje je dijete smješteno, aktivno i kontinuirano učestvuje u izradi hitne procjene potreba djeteta, te kratkoročnog i dugoročnog individualnog plana brige za dijete.

U kontaktu s djetetom (potencijalnom) žrtvom stručni saradnici Centra za socijalni rad postupaju sa posebnom senzibilnošću, ne osuđuju dijete i pokazuju posebno razumijevanje u vezi s problemom eksploatacije djece.

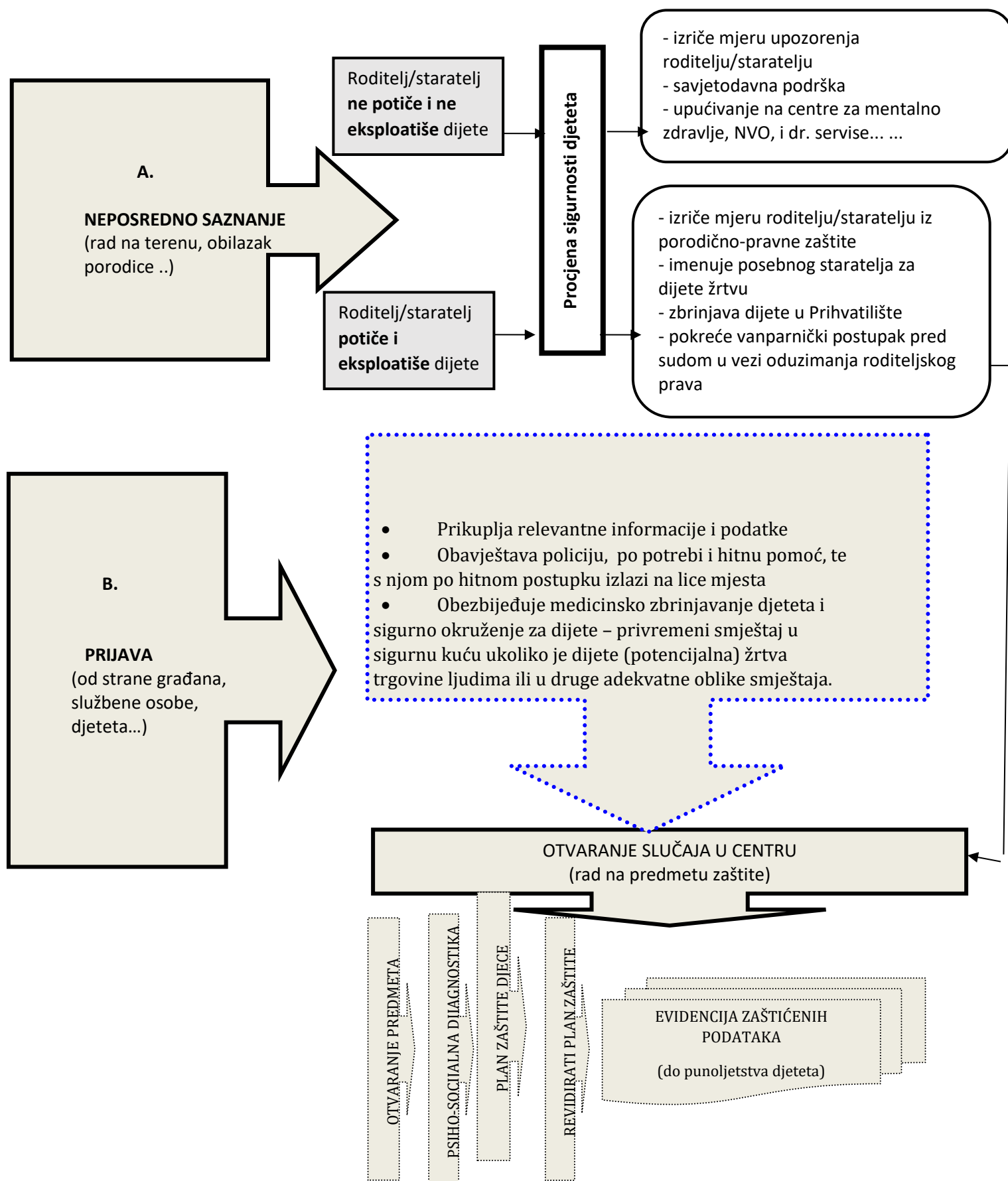
Centar za socijalni rad je obavezan da osigura da dijete žrtva eksploatacije, u skladu sa svojim razvojnim mogućnostima, učestvuje u izradi individualnog Plana zaštite za dijete, koji uključuje mobilizaciju i korištenje svih resursa u zajednici za unapređenje stanja djeteta i njegove porodice. Posebna pažnja se posvećuje intervencijama u oblastima: zaštite mentalnog zdravlja, obrazovanja djeteta žrtve, razvijanju i unapređenju odnosa djeteta sa članovima porodice, poboljšanju stambene situacije porodice, društvene integracije djeteta i porodice, osiguranje materijalne egzistencije porodice, i sl. Prilikom izbora intervencija, voditelj slučaja će se rukovoditi principima najmanje restriktivne intervencije, uz puno i u najvećoj mogućoj mjeri saradničko učešće djeteta i porodice u postavljanju ciljeva i planiranju usluga. Kada okolnosti slučaja zahtijevaju značajnije učešće drugih aktera iz lokalne zajednice, voditelj slučaja saziva Porodičnu grupnu konferenciju, na kojoj se dogovara zajednička strategija rada odnosno sinhronizacija potrebnih aktivnosti službi i interesnih grupa u rješavanju konkretnog slučaja.

O svim poduzetim mjerama i aktivnostima zaštite djeteta (potencijalne) žrtve eksploatacije stručni radnik sačinjava posebnu službenu zabilješku.

Centar za socijalni rad vodi evidenciju o djeci (potencijalnim) žrtvama trgovine ljudima koja uključuje: broj zaprimljenih prijava, broj intervencija, broj djece zatečene u prosjačenju i drugim oblicima eksploatacije razvrstane po spolu i uzrastu, broj djece žrtava eksploatacije koja su zbrinuta u prihvatilište, institucionalni/alternativni smještaj odnosno u sigurnu kuću (podatak razvrstan po spolu i uzrastu i obliku eksploatacije), broj izrečenih mjera pojačanog nadzora i upozorenja roditelja odnosno staratelja u predmetima prosjačenja i eksploatacije djeteta, mjere i aktivnosti zaštite djeteta i sl.

Kada je starosna dob djeteta koje je zatečeno u eksploataciji nepoznata, ali postoje razumne osnove da se vjeruje da je žrtva mlađa od 18 godina, djetetu se daje posebna zaštita sve dok se ne utvrdi njegova starost.

HODOGRAM 3: SEKTOR ORGANA STARATELJSTVA

3.5. ZU DOM ZDRAVLJA VELIKA KLADUŠA

ZU Dom zdravlja Velika Kladuša (u daljem tekstu: Dom zdravlja) obavezna je djetetu žrtvi prosjačenja i drugih oblika eksploatacije osigurati **hitnu, bezuslovnu** (bez obzira na status zdravstvenog osiguranja) i **sveobuhvatnu zdravstvenu zaštitu** radi očuvanja fizičkog i psihičkog zdravlja djeteta, u skladu sa ovlastima propisanim zakonima i podzakonskim aktima u području zdravstva.

3.5.1. Odgovornost Doma zdravlja

U cilju provođenja obaveza iz ovog Protokol Dom zdravlja:

- a) osigurati **osposobljeno i kvalifikovano osoblje** za provođenje medicinskog pregleda djeteta koje je žrtva prosjačenja i drugih oblika eksploatacije, 24 sata dnevno;
- b) kontinuirano provoditi **specijalizirane edukacije** stručnog osoblja na temu proaktivne identifikacije djece (potencijalnih) žrtava trgovine ljudima;
- c) iz reda uposlenika imenovati **Koordinatora za prevenciju i suzbijanje trgovine ljudima** (u daljem tekstu: Koordinator u DZ) koji koordinira preventivnim programima, zaštiti i pomoći djeci (potencijalnim) žrtvama eksploatacije. Podaci o licu koje je imenovano za Koordinatora u zdravstvenoj sutanovi dostaljavaju se Koordinatoru koordinacionog tima za borbu protiv trgovine ljudima Unsko-sanskog kantona;
- d) na mjestima gdje se obavlja medicinski pregled djeteta osigurati **prilagođene obrasce** za pregled djeteta (potencijalne) žrtve eksploatacije;
- e) osigurati saradnju i djelovanje **multidisciplinarnog stručnog tima** (pedijatar, porodični ljekar, ginekolog, psiholog, socijalna služba, policija i dr.) kako bi se izbjeglo dodatno traumatiziranje djeteta žrtve prilikom medicinskog pregleda i zbrinjavanja ozljeda ponavljanjem traumatičnog doživljaja.

Dijete (potencijalna) žrtva trgovine ljudima ima bezuslovan pristup zdravstvenoj zaštiti bez obzira na status osiguranja i tretira se kao prioritet prilikom prijema i pružanja medicinske pomoći, u skladu sa težinom povrede u odnosu na medicinske indikacije ostalih pacijenata.

Kada ljekari u zdravstvenim ustanovama tokom obavljanja zdravstvenog pregleda djeteta dođu do saznanja ili imaju sumnju da je dijete bilo izloženo bilo kojem obliku eksploatacije potrebno je:

- Posebno pažljivo i empatično razgovarati sa djetetom za koje se sumnja da je (potencijalna) žrtva i ohrabriti ga da mu se povjeri o postojanju eksploatacije i saznati što više okolnosti u vezi sa njegovim kompletnim zdravstvenim stanjem.
- Bez odlaganja izvršiti prijavu nadležnoj policijskoj stanici i Centru za socijalni rad. **Prijava** se može podnijeti **pismeno ili usmeno**. Kada se prijava vrši putem telefona ista će se u roku od 48 sati dostaviti i u pisanom obliku. Prijava treba da sadrži sve podatke o djetetu i porodici koji su u tom momentu poznati zdravstvenom radniku, odnosno službi koja vrši prijavu, kao i razloge za sumnju na eksploataciju djeteta. O svakoj podnesenoj prijavi bez odlaganja se obavještava i Koordinator DZ.
- Obaviti kompletni medicinski pregled primjenjujući pristup osjetljiv na stres i traumu, utvrditi uzroke i načine nastanka povrede, psihotraume, a u slučaju potrebe uputiti dijete (potencijalnu žrtvu) na dalju medicinsku obradu. Ako je dijete žrtva seksualne eksploatacije, medicinski pregled se obavlja **po nalogu tužitelja**, u prisustvu roditelja/staratelja ili socijalnog radnika (ukoliko su interesi roditelja u suprotnosti sa najboljim interesom djeteta) i uz usmenu saglasnost djeteta (potencijalne) žrtve odnosno

njegovog roditelja/staratelja ukoliko dijete zbog starosne dobi i/ili razvojnih mogućnosti nije sposobno dati takav pristanak, odnosno predstavnika organa starateljstva ukoliko su interesi roditelja u suprotnosti sa najboljim interesom djeteta. Ako je dijete (potencijalna) žrtva došlo u pratnji policijskog službenika, za vrijeme pregleda djeteta, policijski službenik čeka ispred prostorije za pregled (ordinacije).

- Pregled obaviti uz informisani usmeni pristanak djeteta i roditelja odnosno staratelja djeteta, te stručnog saradnika iz Centra za socijalni rad kada se radi o djetetu bez pratnje, odnosno kada postoji sumnja da roditelj odnosno staratelj eksploatiše dijete. Maloljetni pacijent je uključen u donošenje odluke o ***pristanku na predloženu medicinsku mjeru*** u skladu s njegovom zrelošću i sposobnošću za rasuđivanje, nakon što su mu od zdravstvenog radnika pružene sve informacije o njegovom zdravstvenom stanju i predloženoj medicinskoj mjeri, na jeziku razumljivom djetetu. Dijete koje je navršilo 15. godinu života i koje je sposobno za rasuđivanje može samo dati pristanak na predloženu medicinsku mjeru, osim ako se radi o invanzivnim dijagnostičkim i terapijskim procedurama i operativnom zahvatu.¹⁴ U slučaju da dijete odbije medicinski pregled, a ne postoji potreba za hitnim pregledom (npr. ozljeda, infekcija), pregled se može odgoditi dok se dijete ne pripremi za pregled.

- Izdati ljekarski nalaz i /ili ozljedni list za dijete (potencijalnu) žrtvu, bez plaćanja participacije ili cijene za pruženu zdravstvenu uslugu.

- U zdravstveni karton pacijenta - djeteta (potencijalne) žrtve evidentirati sve činjenice i okolnosti u vezi sa zdravstvenim stanjem djeteta, posebno detaljan opis zadobijenih povreda ukoliko su primijećene kod djeteta.

- Kada je medicinski pregled djeteta (potencijalne) žrtve obavljen u zdravstvenoj ustanovi u kojoj nije dostupan zdravstveni karton djeteta (Službi hitne medicinske pomoći ili za vrijeme rada dežurnih ekipa u Službi porodične medicine) podaci o zdravstvenom stanju se evidentiraju u Protokol službe koja je obavila pregled, koja naknadno, službenim putem, evidentirane podatke dostavlja u zdravstvenu ustanovu u kojoj se nalazi zdravstveni karton djeteta pacijenta, radi naknadnog upisa podataka.

- Sve informacije o zdravstvenom stanju djeteta dostavljaju se stručnom radniku nadležnog Centra za socijalni rad koji je u pratnji djeteta (potencijalne) žrtve, odmah nakon medicinskog pregleda, ili naknadno po pismenom zahtjevu nadležnog centra.

Javne zdravstvene ustanove dužne su biti u stalnom kontaktu s nadležnim Centrom za socijalni rad i policijom te se na njihov zahtjev odazvati konsultacijskim sastancima vezanim za rješavanje aktuelnog slučaja zaštite djeteta (potencijalne) žrtve trgovine ljudima.

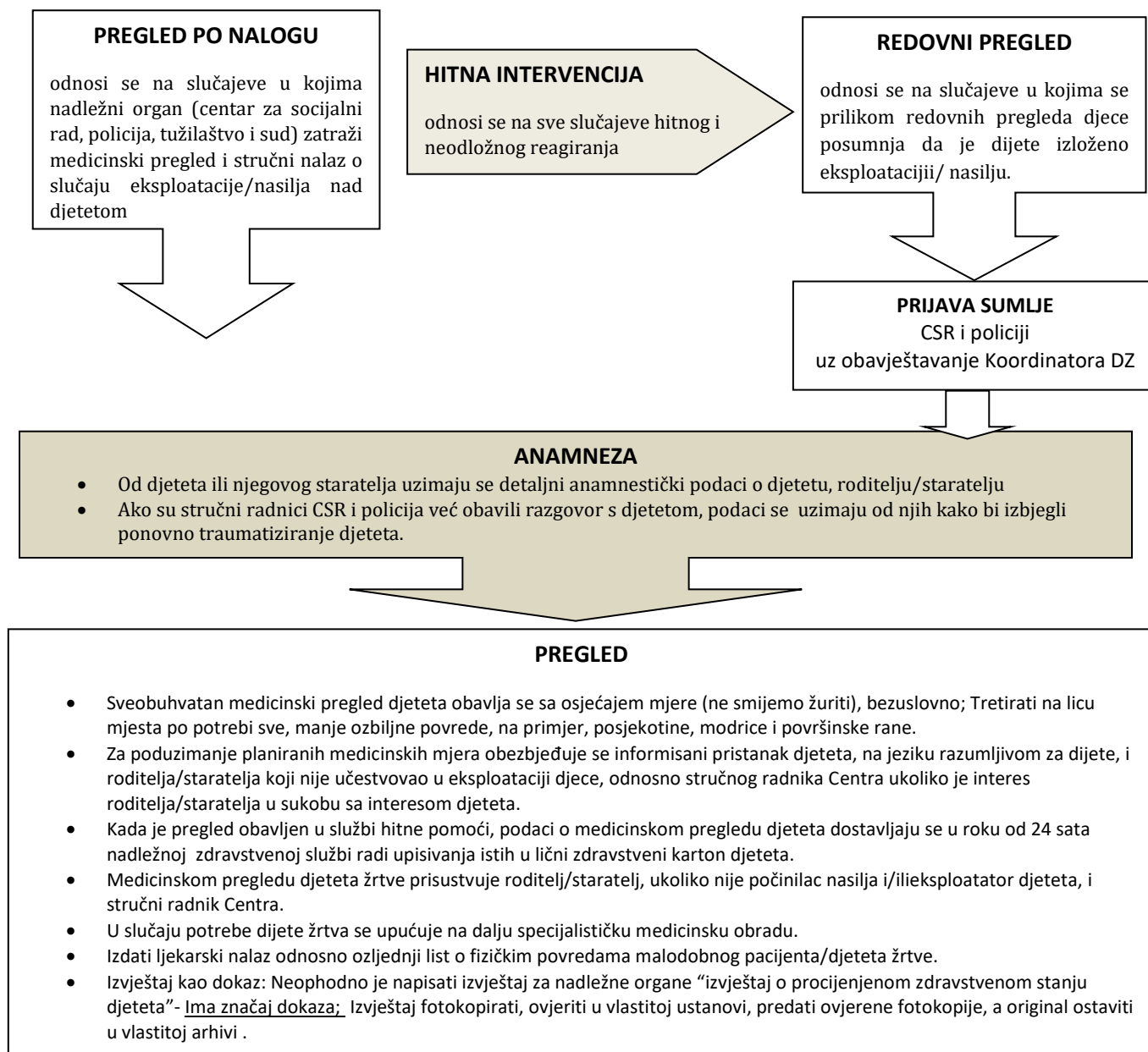
Na zahtjev policije i pravosudnih organa upućenih pravnoj službi javne zdravstvene ustanove, a nakon dobijenog odobrenja, glavna sestra nadležne službe dostavlja cjelokupnu dokumentaciju pravnoj službi ustanove, koja tu zdravstvenu dokumentaciju značajnu za razjašnjavanje i dokazivanje krivičnog djela, službenim putem šalje policiji i pravosudnim organima. Ovi Podaci dostavljaju se kao službena tajna.¹⁵

Zdravstveni radnici moraju biti upoznati sa obaveznim oblicima saradnje sa svim relevantnim institucijama u referalnom mehanizmu postupanja u slučajevima eksploatacije djece, što podrazumijeva aktivnu ulogu u implementaciji ovog Protokola.

¹⁴Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata („Službene novine FBiH“ broj 40/10), član 22.

¹⁵ Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata („Službene novine FBiH“ broj: 40/10), član 35.

HODOGRAM 4: ZDRAVSTVENI SEKTOR

IV OBLICI, NAČIN I SADRŽAJ SARADNJE

Sva tijela i profesionalci koji rade na poslovima zaštite djece u općini Velika Kladuša:

- djeluju partnerski i uspostavljaju učinkovitije i efikasnije načine saradnje i razmjene podataka koji su značajni za konkretan slučaj eksploatacije djece
- u slučaju prijave ili obavijesti o prosjačenju i drugim oblicima eksploatacije djece osiguravaju drugom nadležnom postupajućem tijelu odgovarajuće podatke o slučaju, a radi potpunog uvida u prethodno poduzete aktivnosti s ciljem sveobuhvatne zaštite djeteta

- uspostavljaju saradnju sa drugim učesnicima koji bi u konkretnom slučaju mogli pomoći odnosno, zaštititi dijete, a prema potrebi održavaju konsultativne sastanke slučaja (konferenciju slučaja) radi koordinacije postupanja te planiranja dugoročnog osiguranja djetetovih potreba.

U posebno hitnim slučajevima, razmjena informacija između profesionalaca obavlja se bez odlaganja, u neposrednom kontaktu, kako bi se u što kraćem roku poduzele koordinirane potrebne mjere i radnje. Razmjena ličnih podataka djeteta vrši se u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti ličnih podataka.

Nadležna državna tijela i ustanove će lične podatke djeteta (potencijalne) žrtve eksploatacije, dati na korištenje drugim tijelima na njihov pisani zahtjev ili po službenoj dužnosti, ako je to potrebno radi obavljanja poslova u okviru zakonom utvrđene djelatnosti. Pisani zahtjev mora da sadrži svrhu i pravni temelj za korištenje ličnih podataka te vrstu ličnih podataka koji se traže. Izuzetno, u slučaju potrebe hitnog i neodgodivog poduzimanja mjera za zaštitu zdravlja i života djeteta podaci se mogu razmjenjivati i na zahtjev upućen putem telefona.

Nikakve informacije ili lični podaci djeteta žrtve ne smiju biti dostupni ili objavljeni, posebno u medijima koji bi mogli otkriti ili indirektno omogućiti otkrivanje identiteta djeteta, uključujući slike, detaljne opise djeteta ili djetetove porodice, imena ili adrese djeteta ili njegovih srodnika, audio i video zapise. evidencije itd.

V PRAĆENJE PRIMJENE PROTOKOLA

Primjenu ovog Protokola prati Centar za socijalni rad. Na godišnjoj osnovi, najkasnije do 31. januara Centar za socijalni rad sačinjava izvještaj o primjeni Protokola za prethodnu kalendarsku godinu, koji se kao integralni dio godišnjeg izvještaja o radu ove ustanove podnosi Općinskom vijeću Velika Kladuša na razmatranje i usvajanje.

U svrhu izrade Godišnjeg izvještaja o primjeni Protokola, potpisnice Protokola će najkasnije do 31.12. dostaviti Centru za socijalni rad informaciju o primjeni Protokola u tekućoj godini u okviru njihove uloge, obaveza i odgovornosti koja je definisana ovim Protokolom.

Informaciju o primjeni Protokola Centar dostavlja i Koordinacionom tijelu za borbu protiv trgovine ljudima Unsko-sanskog kantona.

VI ZAVRŠNE ODREDBE

Sve institucije i ustanove koje učestvuju u zaštiti djece od trgovine ljudima, a djeluju na području općine Velika Kladuša, dužne su postupati u skladu s aktivnostima određenim ovim Protokolom.

Potpisivanjem ovog Protokola sva resorna tijela i ustanove, potpisnice Protokola, dužne su da upoznaju sve službe/odjeljenja/ustanove iz svog djelokruga rada sa njegovim donošenjem i da osiguraju njegovu dostupnost, da obezbijede edukaciju i superviziju svojih uposlenika, te da poduzmu potrebne mjere radi njegove dosljedne primjene.

Ovaj Protokol stupa na snagu danom potpisivanja i objaviti će se u “Službenom glasniku općine Velika Kladuša”.

P O T P I S N I C I P R O T O K O L A :

Općina Velika Kladuša	_____
JU Centar za socijalni rad Velika Kladuša	_____
Policajska stanica Velika Kladuša	_____
Zdravstvena ustanova Dom zdravlja Velika Kladuša	_____
JU Prva osnovna škola Velika Kladuša	_____
JU OŠ „25. novembar“ Velika Kladuša	_____
JU OŠ „Podzvizd“, Podzvid, Velika Kladuša	_____
JU OŠ „Fadil Bilal“, Šumatci, Velika Kladuša	_____
JU OŠ „Sead Ćehić“, Orahovo, Velika Kladuša	_____
JU OŠ „Todorovska Slapnica“ Todorski Slapinci, Velika Kladuša	_____
JU OŠ „1. Mart“ Crvarevci, Velika Kladuša	_____
JU OŠ“Todorovo“, Todorovo, Velika Kladuša	_____
JU Gimnazija, Velika Kladuša	_____
JU Prva srednja škola „Dr. Husein Džanić“, Velika Kladuša	_____
JU II srednja škola, Velika Kladuša	_____